

A RÁKÓCZI ÉVFORDULÓRA*

Nógrádi Sándor altábornagy

Most 250 éve annak, hogy II. Rákóczi Ferenc hazatért lengyelországi száműzetéséből és a szabadságharc élére állt.

Kezdetét vette a 8 évig tartó felszabadító háború a gyűlölt Habsburg uralkodóház ellen, amely a török leigázók Magyarországból való kiűzését hazánk megszállására és gyarmati kizsákmányolására használta fel. Kezdetét vette az akkori idők szabadságharcainak legdicsebb szakasza, melyre a magyar nép két és félévszázad óta jogos büszkeséggel tekint vissza.

II. Rákóczi Ferenc, mint politikus, államférfi és hadvezér egyik legkimagaslóbb alakja a magyar történelemnek. A nép az ő nevét Kossuth neve mellé állítja. A reakciós korszakok minden arra irányuló igyekezete ellenére, hogy elfeledtessék a kuruc szabadságharc emlékét, a magyar nép Rákóczit hősi vezéréként, szabadságszeretete szimbólumaként zárta szívébe.

Rákóczi csaknem másfél évszázaddal előzte meg Kossuthot, a magyar polgári forradalom nagy vezérét, de az ő fegyveres harca, nemzeti és szociális célkitűzései nem csupán hagyományként szálltak Kossuthra, hanem sok tekintetben útmutatásként is. A Rákóczi vezette szabadságharc nemzeti és szociális tartalmában előfutárja, ragyogó példaképe a 48-as szabadságharcnak.

Nem volt Kossuthnál hübb követője Rákóczinak. Tudta milyen nagy erő a kuruc név varázsa a magyar nép lelkében, felhívásaiban gyakran Rákóczi hős kurucaira hivatkozott, akik emlékének felidézése még nagyobb erőfeszítésekre serkentette az idegen elnyomók ellen hadrakelt magyar népet.

S most, midőn hazánk a Szovjetunió, a nagy Sztálin segítségével visszanyerte szabadságát, a kuruc hagyományok elevenebben élnek népünkben, mint valaha. Teljes szívből ünnepeljük ezt a nagy évfordulót, mert érezzük, hogy Rákóczi szabadságharca a többi haladó nemzeti hagyományunkkal együtt szilárd fundamentumként, kiapadhatatlan erőforrásként jelentkezik mai harcunkban a szocializmus győzelméért. De

* A Rákóczi szabadságharc megindulásának 250. évfordulóján, 1953 június 13-án, a Néphadsereg Színházában rendezett díszünnepségen mondott beszéd.

érezzük azt is, ahhoz, hogy ezt az erőforrást teljes mértékben jövnök szolgálatába tudjuk állítani, tudatában kell lennünk a magyar nemzeti múlt nagyságának, s ebből fakadóan annak, hogy egy nép, melynek Hunyadija, Rákóczija, Kossuthja, Petőfije és 1919-e volt, a szocializmus építésének korszakában is jól meg kell, hogy állja a helyét a haladó nemzetek sorában. Eddigi eredményeink alapján elmondhatjuk, hogy ez a tudat elevenen él a magyar nép minden rétegében — a munkásosztályban, a dolgozó parasztságban, a tudomány és művészet dolgozóiban — nap mint nap megnyilatkozik népünk hatalmas lendületű munkájában, magasfokú öntudatában, haladó szellemében, hazafias nemzeti helytállásában.

A magyar népi demokrácia eredményeiben érezzük az igazát annak, hogy a haladó nemzeti hagyomány éltető és erőt adó számunkra.

Rákóczi történelmi alakja azért oly nagy, mert tettei korát sok tekintetben megelőzték s a jövőbe mutattak. Rákóczit nem dinasztikus érdek vezérelte Habsburg-ellenes harcában. Nem a fejedelemségért harcolt, hanem az önálló magyar államért, annak szabadságáért, függetlenségéért. Rákóczi első volt a magyar szabadságharc főnemesi vezetői között abban, hogy felismerte a széles alapokra fektetett nemzeti összefogás szükségességét a Habsburgok elleni harchoz, és ugyanakkor látta, hogy a nemzeti felszabadító háborúban most már nem a kiváltságos nemesiség, melynek az osztrák császári önkényuralomból eredő sérelmei nagyok voltak, hanem a jobbágyok hatalmas tömege játsza a döntő szerepet; hogy ennek a felszabadító háborúnak az öntudatra ébredő jobbagság a hajtőereje.

Az 1703 május 6-án kelt brezáni kiáltvány, melyben Rákóczi először fújja meg a felszabadító háború harsonáját, történelmünkben az első magyar platform az ilyen nemzeti egység megteremtésére. Egyaránt szól „egyházi és világi, nemes és nem nemes igaz magyaroknak.“ Fogjanak fegyvert — mondja — „édes hazánkért, nemzetünkért, régi szabadságunkért, a szegénység teljes nyomorúságának megváltásáért.“ Rákóczi ezzel felvette a nemzet sorába a jobbagságot is és a jobbágyok sorsának megjavításáért szállt síkra.

Rákóczi a hozzá érkezett jobbagyküldöttségektől tudta meg, hogy az egész parasztság belé helyezte bizalmát, s hogy a sanyargatások elől az erdőkbe és hegyekbe menekült jobbagyok, Thököly bujdosó kurucjai, a szegény legények csapatai várják harci parancsát.

A Rákóczi-szabadságharc kitörése előtt rengeteg gyúanyag halmozódott fel az országban, a tivornyázó császári seregek eltartásának elviselhetetlen terhei, förtelmes garázdálkodásai és a bécsi udvar által kivetett súlyos adóterhek következtében. A császári tisztviselők, tábornokok és tisztek mindent elraboltak, ami a kezük ügyébe került; ebben még a török megszállókat is felülmulták.

A császári csapatok eltartásával járó zaklatások főleg a jobbagyokat érintették; ezzel párosult a földesuraknak járó szolgáltatások könnyör-

telen behajtása. A századforduló éveiben emiatt országszerte egyik parasztfelkelés a másikat érte. A felkelők nemcsak a császár zsoldosait pusztították, hanem a földesurak kastélyait is felégették. A jobbágyok sok helyen megtagadták a robotot, a dézsmát, a kilencedet és a többi úrbéri szolgáltatást.

A kettős kizsákmányolás elleni jobbágyfelkelés, a jobbágyok egyidejű nemzeti és antifeudális harcának fékezhetetlen ereje teremtette meg a legfontosabb belső előfeltételét a felszabadító háborúnak.

Rákóczi szabadságharcának megindulásában döntő külpolitikai tényezőként szerepelt az Ausztria és Franciaország között kitört spanyol örökösödési háború, mely egész Európát lángborította. Ez a háború lényegében azért folyt, hogy mely hatalom szava legyen a legerősebb Európában és mely hatalmak birtokolják a tengerentúli gyarmatokat. Ez a külpolitikai összefüggés európai jelentőséget kölcsönzött Rákóczi felszabadító háborújának. Olyan kihatással volt a spanyol trónért folytatott háborúra, hogy nem egyszer súlyos katonai helyzetbe hozta a Habsburg-birodalmat. Ausztria szövetségeseinek, elsősorban Angliának kellett vállalnia, hogy nagy haderők bevetésével megakadályozza a két fronton harcoló császár végleges vereségét.

A Rákóczi nevéhez fűződő szabadságharc fellángolásáig Magyarországról az volt a véleménye a tőlünk nyugatra eső hatalmaknak, hogy a több mint másfélévszázados török elnyomatás, majd az azt követő Habsburg megszállás alatt kifosztott, legyengült ország sorsa nem lehet más, mint hogy kényre-kedvre kiszolgáltatott gyarmata maradjon Ausztriának. De Rákóczi alatt a császár számára félelmetes erővel ugrott talpra Magyarország. Ennek következtében a Magyarországról addig alkotott vélemény csakhamar megváltozott. Nem véletlen, hogy Angliának a magyar szabadságharc első győzelmei után egyik legnagyobb gondja az volt, hogyan lehetne rábírní Rákóczit a békekötésre Ausztriával. Rákóczi szabadságharca, melynek folyamán a kuruc seregek jónéhányszor Bécs kapuját döngették, helyreállította Európában Magyarország elveszett tekintélyét, amit utóljára a Hunyadiak korában élvezett.

A jobbágyfelkelések legerősebb fészke a Tisza felső folyásától északra eső vidék volt. Vezetői között voltak: Thököly hadnagya — Tokaji Ferenc, Szalontai György végardói jobbágy, Kabai Márton református pap. Legkimagaslóbb és legnépszerűbb vezetője a felkelőknek Esze Tamás volt. Esze Tamás vezette a küldöttséget Rákóczihoz, amely behívta őt az országba. Ő bontotta ki 1703 tavaszán Rákóczi „Pro libertate“, „A szabadságért“ feliratú zászlaját a felkelő jobbágyok előtt Eeregszászon. Ő a kezdeményezője a Rákóczi vezette szabadságharcnak. Esze Tamás igazi megtestesítője volt az akkori idők népi forradalmárának. Tehetséges, bátor, hajlíthatatlan erényű porvezér, aki, mint ezredparancsnok, majd mint brigádéros sok dicső csatában verte meg a császári seregeket. A nép megénekelte vitézségét, halhatatlan érdemeit. Rákóczi e leghűségesebb alvezére a legkeményebb csaták idején sem

hagyta félbe a harcot a belső ellenség, egyes főúri katonai vezetők önkénye, jobbágyellenes, a nemzet ügyét veszélyeztető politikája ellen.

Rákóczi hazajövetelének hírére a nép örömujjongással fogadta. Csatlakoztak hozzá a jobbágyok, a bujdosók, az elszegényedett, földnélküli kismenemek, őt támogatta a városi polgárság zöme, mely az ország felszabadításától remélte az ipar és kereskedelem fellendülését. Pest magyar polgársága is Rákóczi oldalára állt.

A birtokos nemesség túlnyomó többsége ingadozott, vagy Rákóczi ellen fordult. A későbbiek során sok középnemes akkor állt Rákóczi mellé, amikor valamely kuruc sereg már birtoka közelébe ért. A Rákóczihoz csatlakozott főurak, egyes kivételektől eltekintve, a valóságban császárpártiak, labanc érzelműek voltak. Élesen Rákóczi ellen fordult a katolikus egyház. A pápa kiközösítéssel fenyegette azokat a papokat, akik nem a császárt szolgálják és aknamunkára, kémkedésre, vallási ellentétek szítására kötelezte a katolikus papokat és főpapokat. Ellenéges munkájuk megtorlására Rákóczi törvényeket léptetett életbe a jezsuita rend ellen.

A bécsi udvar, a magyar főurak és a klérus összefogása; a jobbágyok és nemesek között fennálló osztályellentét; a vallási gyűlölet felszítása a katolikus egyház által, ami a reakció számítása szerint szembe kellett, hogy állítsa egymással a kuruc hadsereg katolikus vezetőit és protestáns tömegeit, — annak ellenére, hogy a harc nemzeti felszabadító jellege egész sor vallási és társadalmi ellentétet képes áthidalni, — oly nagy és nehéz feladatok elé állította a szabadságharc vezetőjét, hogy azok megoldására csak olyan zseniális államférfi, katona és szervező vállalkozhatott, mint amilyen II. Rákóczi Ferenc volt.

Bármennyire jelentős volt is a rendi országgyűlés Rákóczi alatt, mint formai, jogi kifejezője a nemzeti ellenállásnak, nem képezte a nemzeti összefogás alapját, mert kirekesztették belőle a jobbágyok képviselőit. A nemzeti összefogás alapját a jobbágyokból és nemesekből álló felszabadító hadsereg és a vele kooperáló ipar és kereskedelem képezte.

Már az első harcokban, mint viharok idején a folyam, úgy dagadt az árja Rákóczi szabadságharcos seregeinek. Akinek puskája nem volt, kaszával, kapával állt zászlaja alá. A kuruc hadsereg csakhamar elérte a 70 ezres létszámot; később a létszám 100 ezren felülre emelkedett. Az akkori időkben, hiányos fegyverzete ellenére, ez a sereg hatalmas erőt képviselt. S ami a legfontosabb: ez nem volt zsoldos sereg, sem nemesi kaszthaderő, hanem a felkelő jobbágycsapatokból kinőtt, népi jellegű, önálló nemzeti hadsereg volt, melyet méltán nevezhetünk a 48-as magyar honvédség és néphadseregünk elődjének. A birtokos nemesek mint tisztek vagy főtisztek szolgáltak Rákóczi hadseregében, de a tisztek többsége a nép fiai — a jobbágyok és kismenemek — közül került ki. Rákóczi erről így ír: „A táborba sereglött nép maga választotta vezéreit, kanászok, gulyások, borbélyok, szabók parancsnoksága alá álltak, asze-

rint, hogy kinek a bátorságát tartották a legtöbbre... veszélyes, sőt lehetetlen lett volna felváltani ezeket a tiszteket és nem is lehetett jobbakat találni helyükre." Más volt a helyzet a tábornoki karban, mely főurakból állt. Közülük egyedül Vak Bottyán származott elszegényedett nemesi családból, a nemesi családból származó Béri Balogh Ádám, vagy a jobbágy Esze Tamás csak brigáderosig vihették.

Rákóczi a türelmességet hirdette és valószínűleg meg a vallás kérdésében. Ennek köszönhető, hogy nem volt nagyobb sikere a Habsburgok és a katolikus egyház arra irányuló provokációinak, hogy szakadékok támasszon a magyar, kárpátaljai ukrán, szlovák és román parasztok között; csupán a délszlávokat tudták felbujtani a magyarok ellen. Ez egyben azt is jelentette, hogy a magyar történelemben először harcoltak a különböző nemzetiségű néptömegek Magyarországon a megkülönböztetés hályoga nélkül a szemükön a közös ellenség ellen. A nemzetiségek így létrejött egységének nagy történelmi jelentőségét nem is lehet eléggé méltányolni.

Rákóczi a szabadságharc érdekeit szolgáló haladó külpolitikát folytatott. Kereste a szövetséget mindazokkal a hatalmakkal, amelyekről segítséget remélhetett a császári hatalom ellen. XIV. Lajos francia király több ízben ígért neki katonai segítséget, de ígétét soha nem váltotta be. A francia király valójában megvetette a „rebellis“ magyarokat. Szabadságharcuk csak annyiban érdekelte őt, amennyiben kihasználhatta azt osztrák ellenségei gyengítésére.

Rákóczi felismerte, hogy az osztrák elnyomó ellen neki a kelet-európai népekkel, mindenekelőtt Oroszországgal kell szövetkeznie. Azt mondta: „Moszkva segítségére kell szemünket vetnünk, melyet csalhatatlannak tarthatunk.“ I. Péter cár minden fenntartás nélkül elismerte a „rebellis“ magyarokat és Rákóczival a teljes egyenrangúság elve alapján, 1707-ben Varsóban szövetséget kötött. A szövetségi szerződés magába foglalta Rákóczi támogatását hadianyaggal és pénzzel. A Péter cárral kötött szövetség hatalmas külpolitikai sikert jelentett Rákóczi számára.

A hadviselés terén ragyogóan vívott csaták, nagyszerűen végrehajtott hadműveletek és hadjáratok, merész hadászati elgondolások, melyek magukban foglalták a francia hadsereggel való együttműködést is, jellemzi Rákóczi szabadságharcát. Az általános hadászati terv a császári csapatoknak az országból való kiűzésére, a Bécs által darabokra szaggatott ország teljes felszabadítására és egyesítésére irányult. Rákóczi forradalmasított a hadseregszervezés és a harcászat terén.

A gyalogsági lőfegyver jelentős tökéletesedése és a puskára erősített szurony feltalálása a XVII. század végén lehetővé tette a gyalogságnak az eddiginél sokkal eredményesebb felhasználását. Rákóczi és Vak Bottyán ezt teljes mértékben felismerték és alkalmazták.

Rákóczi biztosította a hadsereg szervezett ételmezését, fegyverrel és ruházattal való ellátását. E célra mozgósította a fegyvergyártó-, textil-,

bőr-, fa- és egyéb kézművesipart. Munkács, Miskolc, Kassa, Eger, Érsekújvár, Debrecen, Cegléd, Kőrös és más városok iparosai szállították a szükséges felszerelést és ruházatot. Fellendült az ipar és kereskedelem, Rákóczi megszervezte a közlekedést, a postahálózatot, új pénzt teremtett. A hadiipart sok városban Rákóczi maga hozta létre.

Rákóczi 1705-ben kiadta a kuruc hadsereg mintaszerűen megfogalmazott „általános hadiszabályzat“-át, melyet a Habsburgokat detronizáló ónodi országgyűlés 1707-ben törvényerőre emelt. A szabályzat felölelte a hadsereg életének legfontosabb kérdéseit, így például a katonai fegyelmet, a parancsok feltétlen teljesítését, a hűséget a hazához és a zászlóhoz, a gondoskodást az alárendeltekről, az alárendeltek nevelését, a fegyverek jó karbantartását és azt, hogy a kémekek és árulókat halálbüntetéssel kell sújtani. Rákóczi tisztképző iskola felállítását is tervezte. Rákóczi a folytonos csatározások közepette hatalmas munkát fejtett ki az államépítés és a kulturális élet fellendítése terén.

Mindez azt bizonyítja, hogy Rákóczi a magyar történelem egyik legkimagaslóbb szervezője.

A harcok a Tiszántúl felszabadításával vették kezdetüket. Ezt a hadműveletet Rákóczi személyesen vezette. A császári seregek ellen folytatott harcok közben a kuruc seregeknek állandóan hadakozniuk kellett az északkeleti vármegyék ellenséges nemessége által vezérelt csapatok hátbatámadásai ellen. A tiszántúli hadművelet mégis teljes eredménnyel járt. Rákóczi két hét leforgása alatt Nagyváradig jutott előre.

Már ekkor kitűnt, hogy Rákóczi egészen kivételes hadvezéri képességekkel rendelkezik. Hadvezetését az jellemezte, hogy soha nem tette kockára a nagy cél sikerét a pillanatnyi harcászati sikerért, mint az a táborában lévő általában tehetségtelen arisztokrata katonai vezetőknél rendszerint megtörtént. Rákóczi minden lépését az általános hadászati tervnek rendelte alá. Ez biztosította számára az erők szükséges összpontosítását a döntő helyeken, azok mozgékonyágát, a különböző fegyvernemek legjobb felhasználásának és együttműködésének a lehetőségét, és végül is a sikert. Már a tiszántúli harcokban kezdtek kibontakozni a fegyelmezett, szervezett, csapatokban működő magyar harcos nagyszerű katonai erényei: a hűség, a bátorság, a leleményesség, a megingathatatlan szilárdság a védelemben, a fergeteges gyorsaság a támadásban. A jobbagság soraiból már a tiszántúli harcokban százával és ezrével emelkedtek ki névtelen hősök.

Ez a győzelem lehetővé tette a Duna—Tisza-közének, valamint a Felvidék déli részének a felszabadítását még az 1703-as évben. A megfutamodott császári seregek szabaddá tették az utat Bécsig. De Bercsényi sem tudott hadászati méretben gondolkodni. Rákóczi sürgetése ellenére sem nyomult Bécs ellen, hanem apró csatározásokra szorítkozott hazai területen. A felvidéki harcokban haláltmgvető bátorságról tettek tanúságot a Rákóczi zászlaja alá állt szlovák jobbágyok.

A kuruc sereg győzelmei hozzájárultak a franciák győzelméhez az osztrákok felett. A franciák elfoglalták Felső-Ausztria egy részét és Bécsset fenyegették. A császár ekkor elveszettnek hitte a franciák elleni háborút. Annál fontosabb volt neki Magyarország, mint gyarmat és felsőausztriai veresége ellenére újabb csapatokat küldött Magyarországra, a császár táborában álló labanc főurak csapatainak megerősítésére.

A Felvidék felszabadításával egyidejűleg felszabadult a Habsburg-járom alól Erdély is. Az itt hatalmaskodó császári tábornokot, Rabutint, a magyar főurak támogatták, de ellene fordultak a seregeibe kényszerített székely és román parasztok, akik átálltak a szabadságharc oldalára és felesküdték Rákóczi zászlájára. Ez eldöntötte Erdély sorsát.

Forrongott a Dunántúl is. A jobbágyok fellázadtak, a kuruc seregeket várták. Ez a helyzet kényszerítette a birtokos nemesség nagyrészét arra, hogy Rákóczihoz csatlakozzon. A dunántúli főurak a császáriakhoz csatlakoztak, vagy Ausztriába szöktek. A fegyvert ragadó nép támogatásával a bevonuló kuruc csapatoknak sikerült megvetni a lábukat a Dunántúlon. Még arra is volt erejük, hogy bebetörjenek osztrák területre. De ekkor még nem volt dunántúli hadműveleti elgondolás, sem alkalmas vezetés. Károlyi Sándor, akire Rákóczi az ötezer főből álló Dunántúlra vonuló csapat parancsnokságát bízta, az ellenség kezére játszott. Önkényeskedésével, dorbézolásával szétzillesztette csapatait, őrségeket nem állított. Ilyen körülmények között lepte meg és verte szét erőit Heister császári tábornagy, aki az udvartól az általános támadás megindítására és a Dunántúl visszaszerzésére szóló parancsot kapott. Rákóczi így írta le a Dunántúl akkori helyzetét: „A császáriak tüzzel-vassal pusztították a kis városokat és falvakat. Heister azt hitte, hogyha lemészárolja a gyermekeket és szabadjára engedi a katonákat, rémületet keíthet a nép lelkében és visszatarthatja a fegyverfogástól.“

Az osztrák csapatok a Dunántúl megszállását követően Komáromnál átkeltek a Dunán, hogy együttműködve Ritschán császári tábornok seregével, megsemmisítő csapást mérjenek Bercsényire és visszafoglalják a Felvidéket. A császáriaknak ez a terve kudarcot vallott. A kurucok a szlovák felkelők támogatásával Szomolánynál bekerítették és teljesen megsemmisítették Ritschán haderejét, magát a császári tábornokot is foglyul ejtették. Ebben a harcban hatalmas zsákmány, benne több ezer lőfegyver került a kurucok kezére.

Az 1704 őszen Nagyszombatnál elszenvedett vereségből Rákóczi azt a tanulságot vonta le, hogy át kell szerveznie a hadsereget: az eddigi ú. n. mezei csapatok mellett, részben azokból, részben újonnan toborzott erőkből, jobban kiképzett, jobban felfegyverzett „reguláris“ csapatokat kell alakítania. Rákóczi ezt a tervét végrehajtotta; hadserege megerősödött, ütőképesebb lett.

A helyzet megszilárdítása szempontjából nagyjelentőségű volt az a hadjárat, amelyet 1705-ben a Dunántúl újbóli felszabadításáért Rákóczi legtehetségesebb hadvezére, Vak Bottyán vezetett. Bottyán korábban a

császári sereg ezredese volt. A harcok alatt állt át Rákóczi oldalára, tábornok lett belőle. A nép rajongott érte, mert nagy törökverő hírében állott. Szigorú fegyelmet tartott csapataiban és soha nem engedte meg az önkényeskedést a néppel szemben. Bottyán a kuruc hadseregben vált nagy szervezővé, a haladó katonai elvek bátor megvalósítójává, legendáshírű hadvezérré.

Rákóczi Vak Bottyánnal együtt dolgozta ki a Dunántúl felszabadításának haditervét. Bottyán serege nyolcezer főből állt. Vele szemben álltak Heister és Pálffy császári tábornokok, mintegy 12—14 ezer fővel és a császáriak által megerősített várakkal. Bottyán Kecskemétről elindulva, műszaki csapatai által készített átkelő eszközökön, egy novemberi hajnalon átkelt a Dunán és meglepetésszerű rohammal elfoglalta Dunaföldvárt, mely fontos hídfő és közlekedési góc volt. A magyar harcászati számára teljesen újszerűen, a főerők előnyomulásának oldalbiztosítására Bottyán egy északi és egy déli oszlopot különített ki. A főerők élén Bottyán elfoglalta Simontornyát, Tatát, Pápát. Az északi oszlop Buda és Komárom felől biztosított. A déli kikülönített oszlop a híres kuruc brigadéros, Béri Balogh Ádám vezetése alatt elfoglalta Pécsét, majd Kőszeg alá vonult. Bottyán ebben a hadjáratban a várak megrohamozásánál nagy szerepet juttatott a gyalogságnak és a műszaki csapatoknak. Okos hadicsellel, azt színélve, hogy Szombathely felszabadítására készül, Szentgotthárdnál meglepte és szétzúzta Heister seregeit. Heister vereségének hírére Pálffy is kivonult az országból. Hat hét alatt szabad volt a Dunántúl. A kurucok messze a határon túl is üldözőbe vették a megvert császári csapatokat.

Az ezt követő időkben az angol katonai segítség olyan kedvező fordulatot teremtett az osztrákok számára, hogy a császár 1707 januárjában harmincezer főből álló sereget tudott felvonultatni a magyar szabadságharc ellen. A császáriak négy irányból törtek rá a Dunántúlra. Az osztrákok mindenáron el akarták foglalni a Dunántúlt. Céljuk az volt, hogy a Dunántúlra támaszkodva folytatják támadásukat és az egész országot újból igájuk alá hajtják. A Rákóczi táborában álló főnemesi tábornokok megijedtek az ellenséges túlerőtől és a Dunántúl kiürítését javasolták. Rákóczi azzal válaszolt, hogy teljhatalmú megbizottként Vak Bottyánt jelölte ki a Dunántúl megvédésére. Bottyánnak ez alkalommal is mindössze nyolcezer katonája volt. Ezzel a sereggel hajtotta végre a magyar hadtörténelem egyik legszebb védelmi hadműveletét. Ugy döntött, hogy nem száll nyílt harcra a császári seregekkel, hanem a felkelő jobbagyokkal együttműködve, meglepő oldalazó támadásokkal, állandó nyugtalanítással fogja felőrölni az ellenséges erőket. Felszólította a népet, rejtsek el az élelmet, az emberek pedig vonuljanak a hegyekre és hajtják oda állatállományukat. A nép követte Bottyán felhívását, a labanc seregek mindenütt kiürített falvakat találtak.

Bottyán ebben a védelmi hadműveletben részeiben verte szét a császári seregeket: előbb Rabutint, utána Stahremberg, majd Pálffy tábor-

nokot. A császáriak veresége megsemmisítő volt. Csupán halottakban hétezer embert vesztek. A Dunántúl ezúttal is a kurucok kezén maradt.

Azonban nemsokára érezhetővé vált a belső ellentétek bomlasztó hatása. A kuruc győzelmek hatása alatt ugyanis a földbirtokos nemesség tömegesen állt Rákóczi zászlaja alá. Ezzel nagyobb súlyt kapott a tisztikarban. A Rákóczihoz feltétlenül hű kismemesi, polgári és jobbágy származású tisztek szerepe a hadseregben visszaszorult. Ugyanakkor a nemesség egyre nagyobb mértékben foglalta el a felszabadított ország-részek közigazgatási állásait is, amit arra használt fel, hogy aláássa Rákóczinak a jobbágság támogatására épülő nemzeti politikáját. A birtokos nemesség képviselői a hadseregben és a hadseregben kívül előbb csendben szabotálták a harcot a császáriak ellen, majd nyíltabban szembe fordultak Rákóczival és keresték a császárral való megegyezés lehetőségét. Rákóczi azt írja emlékirataiban az 1707-es állapotokról: „A nemesség napról-napra jobban visszanyerte hatalmát jobbágycsapatok felett és elvette kedvüket a háborútól, hogy saját hasznára dolgoztasson velük.” Majd elmondja, hogy semmiképpen nem tudta megakadályozni azt a törvényt, amellyel az urak visszarendelheték jobbágaikat a háborúból és ezzel tönkretették minden erdélyi csapatát.

Rákóczi megkísérelte a jobbágyok súlyát újból megerősíteni a hadseregben. Az 1703-ban kiadott edictummal szemben, amely még csak enyhített a katonai szolgálatot teljesítő jobbágy helyzetén, az 1708-as sárospataki országgyűlés rendkívül jelentős lépést tett előre. Kimondta azoknak a jobbágyoknak teljes felszabadítását, akik a háború végéig hűen szolgálnak a hadseregben, valamint az elesett, vagy elhunyt katonák családjainak minden jobbágyteher alóli mentesítést. Rákóczi ezzel remélte elérni, hogy a földesurak által visszarendelt, vagy a hadsereget önszántukból elhagyó jobbágyok hagyják el a földesurak birtokait és szabadítsák fel magukat azáltal, hogy a kuruc hadseregbe visszatérnek. De 1708-ban ez a döntés már elkészt ahhoz, hogy új erőt kölcsönözzön a szabadságharcnak.

Az arisztokrata katonai vezetők egymásután megszegték Rákóczi parancsait, aminek az lett a következménye, hogy egyik nagyjelentőségű csatát a másik után veszítették el. Hatalmas területek mentek újra veszendőbe. A nagybirtokos főurak szabotálása és árulása aláásta azoknak a gyönyörű győzelmeknek az eredményeit, amelyeket a kuruc hadsereg sok hősi küzdelemben, sok véráldozat árán Rákóczi, Vak Bottyán, Esze Tamás, Balogh Ádám vezetése alatt a szabadságharc első éveiben elért.

Rákóczi hibája nem az volt, hogy főuraknak vezető szerepet juttatott a hadvezetésben, mert Bercsényihez hasonlóan voltak a Habsburg-ellenes felszabadító harc ügyéhez hű nagybirtokos főurak is, hanem azt kell neki hibául felróni, hogy túlságosan engedékeny volt ezzel a társadalmi réteggel szemben, amely nagy többségében kezdettől fogva ellen-

seges magatartást tanusított a felszabadító háborúval szemben. A nagybirtokos főurak, ha érdekük úgy kívánta, könnyen tettek hűségfogadalmat Rákóczinak, de még könnyebben szegték meg azt, ha elérkezettnek látták az időt arra, hogy nyíltan szembeszálljanak a szabadságharcral. s az árulók csak egy töredéke vette el méltó büntetését.

A szabadságharc bukását azonban — ahogy azt Rákosi elvtárs meghatározta — „nem elsősorban a saját belső gyengeségei, hanem a nemzetközi helyzet alakulása“ idézte elő.

Az angol-holland-osztrák koalíció legyőzte Franciaországot, ami hatalmas túlerőt biztosított az osztrák császárság számára a kuruc hadsereg ellen. I. Péter cár Oroszország nehéz külpolitikai helyzete következtében nem tudott katonai segítséget nyújtani Rákóczinak. És még akkor is, amikor 1709 nyarán Poltavánál sikerült Péternek megsemmisíteni a híres svéd hadsereget, továbbra is teljes harckészültségben kellett maradnia a török szultánnal szemben, akit az angol diplomácia szüntelenül támadásra bujtogatott Oroszország ellen.

A majtényi fegyverletételre és a szatmári béke megkötésére, amely teljesen kiszolgáltatatta Magyarországot az osztrák gyarmatosításnak, a főúri parancsnokok 1711 tavaszán álnokul azt az alkalmat használták ki, amikor Rákóczi Péter cárhoz utazott, hogy segítségét kérve, tovább folytathassa a felszabadító háborút.

A szabadságharc bukását aljas megtorlások: kivégzések, birtokrablások követték. Elkobozták a kuruc vezetők, elsősorban Rákóczi birtokait és felosztották azokat az áruló labanc főurak között. Júdás jutalomképpen így tettek szert hatalmas birtokaikra a Károlyiak, az Eszterházyak, a Festetichek, a Zichyk, a Pálffyak és sokan mások a magyar főurak közül.

Rákóczi felismerte, hogy a nemzet felszabadító harcának sikere szorosan összefügg a jobbágyok társadalmi helyzetének megváltoztatásával. A belpolitikának ebben a főkérdésében Rákóczi túlmént az addig ismert reformokon, de az adott lehetőségek határain innen maradt. Ennek oka főleg: a saját osztályhelyzetében gyökerező korlátok, a polgárság kis száma és az a szerep, amelyet a Rákóczi vezetett szabadságharcban a birtokos nemesség még biztosítani tudott magának.

Rákóczi szabadságharca végleg felfedte, hogy a nagybirtokos nemesség semmiféle nemzetfenntartó szerep betöltésére nem volt többé képes. Bebizonyosodott, hogy ez a társadalmi réteg teljes egészében az osztrák császári hatalom támaszává vált. Bécs is meggyőződött róla, hogy bizton számíthat a magyar nagybirtokos nemesség támogatására, mely tőle reméli, hogy könyörtelenül le fog törni minden, a feudális főurak kiváltságai ellen irányuló jobbágymegmozdulást.

A kuruc szabadságharc felszínre hozta azt is, hogy a feudalizmus felszámolására hivatott, a polgári forradalom irányába hajtó új társadalmi erők vannak kifejlődőben és lépnek a történelem prondjára.

A kuruc szabadságharc bukását hosszú évtizedeken át megsiratta a nép. De sem a hősiesség, sem a rengeteg könny és bánat, amit a bukás okozott a népeknek, nem volt hiábavaló.

A magyar szabadságharcok tanulságait nem egy ízben kifejtette Rákosi elvtárs. Ezek a tanulságok felbecsülhetetlen értéket jelentenek a mai generációnak, mely a szocializmus építésének történelmi feladatát hajtja végre. Az egyik tanulság az, hogy ápolni kell a szabadságharcos hagyományokat, gyümölcscsöztetni kell azokat ifjúságunk áldozatkész, forró hazaszeretettől fűtött munkalendületének fokozására, néphadseregünk harcosainak és tisztjeinek hazafias nevelésére, a kuruc harcosok, a 48-as honvédek, a 19-es vörös katonák hősiességéhez méltó honvédelmi készségre, egész dolgozó népünk fokozott harcára a szocialista Magyarország felépítéséért. Nem véletlen, hogy a kuruc korból maradt ránk a legszebb szabadságharcos népköltészet, s hogy Rákóczi dicső kora napjainkig ihletője a magyar irodalomnak, költészetnek, zeneköltészetnek.

Rákóczi szabadságharca tanulságul hagyta ránk, hogy örködjünk éberem nemzeti függetlenségünk és szabadságunk felett. Az áruzó labanc főurak leszármazottainak: a volt ezerholdasoknak, nagytőkés szövetségeseiknek és segédcsapataiknak — a klerikális reakciónak, a kulákság védelmezőinek, a nacionalistáknak és jobboldali szociáldemokratáknak vannak még maradványai. Ezek a maradványok megvannak itthon és megvannak a nyugati kapitalista államokban, ahová kisodorta őket rab-szolgatartó rendszerük bukása. Ezeknek a gyökerüket vesztett népellenségeknek az az egyedüli reményük, hogy elveszett privilégiumaikért cserébe mégegyszer eladhassák hazánk függetlenségét. Történelmünk tanulsága figyelmeztet bennünket, legyünk mindig készen arra, hogy elszántan szembe tudjunk szállni minden külső és belső ellenséggel, melynek szándéka visszavetni Magyarországot a szolgaságba.

Tanulság számunkra Rákóczi haladó, mindenben a nemzet ügyét szolgáló külpolitikája is. Rákóczi a legnagyobb bizalommal fordult Kelet felé, mert meggyőződött róla, hogy csak a svédek hódító háborúja ellen igazságos háborút folytató Oroszországgal kötött szövetség „csalhatatlan” a magyar szabadságharc, a magyar haladás számára. De azóta is, kivéve az 1848/49-es időket, csak a magyar kommunisták 1919-ben, és a magyar népi demokrácia most jár a haladás útján a külpolitikában. A reakciós magyar uralkodó rendszerek a legnemzetietlenebb külpolitikát folytatták, aminek a következménye az volt, hogy egyik becsutott, nemzetvesztő háborúból a másikba sodorták az országot az idegen elnyomók oldalán. Rákóczi külpolitikája is példaadó tehát számunkra. A különbség a két történelmi helyzet között természetesen óriási. A magyar nép ma felmérhetetlenül szerencsésebb helyzetben van, mint Rákóczi népe volt. Mi nem egy szorongatott, szövetségeseink nélkül álló cári Oroszországgal, hanem a nagy Lenin és Sztálin alkotta hatalmas szocialista állammal kötöttünk szoros barátságot és szövetséget, mely szüntelenül segít bennünket, s melynek barátai a mi barátaink is. Mi Rákóczi és a hős kuru-

co k álmát váltjuk valóra, amikor nemzeti függetlenségünket a legerősebb külpolitikai alapokra fektetjük: a felszabadító Szovjetunióhoz fűződő barátságunk és szövetségi viszonyunk további megszilárdítására, a baráti népi demokratikus államokkal egyre bensőségesebbé váló együttműködésre. Ez a legfőbb garancia arra, hogy soha többé be ne következheszen a nemzetközi erőviszonyok kedvezőtlen alakulása számunkra.

Az az erőtől duzzadó nemzeti egység, amely a legutóbbi országgyűlési választások eredményében kifejezésre jutott, a hős magyar munkásosztály vezetése alatt álló magyar nép valamennyi rétegének érdekközösségén alapszik és éppen ezért olyan szilárd, mint még soha eddig nem volt. Mi e tekintetben is szerencsésebbek vagyunk kuruc elődeinknél. Mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy a magyar nép nemzeti egysége, ami egyik legszilárdabb biztosítéka függetlenségünknek, tovább erősödjön. Hazánk függetlensége megőrzésének ügyét mi szorosan összekapcsoljuk a béke megőrzéséért vívott harc ügyével, mert tudatában vagyunk annak, hogy biztonságunk és békés fejlődésünk alapja az a pozitív, tevékeny szerep, amelyet hazánk a felszabadító Szovjetunió vezetete békétáborban a többi népi demokráciákkal és a kapitalista államok békeszerető néptömegeivel együtt betölt.

Katonai téren azt a tanulságot nyújtja számunkra a kuruc szabadságharc, hogy tudatosan ápolnunk kell azokat a nagyszerű magyar katonai erényeket, amelyek a kuruc harcosokban születtek újjá és tovább erősödtek 1848/49 és 1919 szabadságharcaiban, s amelyek híressé tették a magyar katonát Európaszerte. És ápolnunk kell Rákóczi katonai hagyományait, aminek lényege az, hogy a hadviselés tudományában a leghaladóbb elveknek adjunk teret. Ez egyértelmű azzal, hogy néphadseregünk jól sajátítsa el a világ leghaladottabb haditudományát, a sztálini haditudományt.

Megvan minden biztosíték arra, hogy sikerrel folytassuk és tovább fejlesszük szabadságharcos elődeink művét, hogy hozzájuk méltóan megálljuk a helyünket a haladó népek nagy családjában. A nemzetközi erőviszonyok olyan kedvezőek, mint még soha nem voltak a magyar nép számára. Élvezzük felszabadítónk, a hatalmas Szovjetunió és valamennyi szabadságszerető nép barátságát és támogatását; a leghatalmasabb belső erőforrás: népünk egysége, a magyar munkásosztály vezetése alatt, megbonthatatlaná kovácsolódott össze. További garanciája annak, hogy a magyar nép a jövőben is erős bástyája lesz a haladásnak — a mi marxista-leninista forradalmi elmélettel felvértezett és hatalmas harci tapasztalattal rendelkező pártunk, a Magyar Dolgozók Pártja és az a határtalan bizalom és szeretet, mellyel a magyar nép pártunkat követi